SOMOGYI LÁSZLÓ

CIVILEK A SZÖGESDRÓTON INNEN ÉS TÚL

Az internálás és a rendőri felügyelet elvi és gyakorlati kérdései az első világháború alatt néhány Pest megyei példa tükrében

Bevezetés

Az első világháború alatt Magyarországon végrehajtott internálások a háború történetének legkevésbé kutatott szegmensei közé tartoznak. Az első világháborúval kapcsolatos szakmunkák jelentős része a harci események, kisebb részben a hátország eseményeinek (politika, a mindennapi élet nehézségei) bemutatására helyezte a hangsúlyt. A fogoly lét esetében a magyar kutatás a hadifogságba esett katonák sorsát állította az érdeklődés homlokterébe. Az egyes antant országokban rekedt osztrák–magyar alattvalók, vagy a csaknem tucatnyi nemzet Magyarországon táborokba került fiainak és lányainak sorsa nem keltette fel a hazai tudományos élet érdeklődését, pedig sorsuk nem volt sokkal könnyebb, mint a fogoly katonáké: gyakran éheztek, soraikat betegségek tizedelték, hozzátartozóikkal nehezen tudtak kapcsolatot tartani. Bűnük mindössze az volt, hogy vagy katonaköteles korban lévő férfiak, vagy a Monarchiával hadiállapotba kerülő nemzet lányai, asszonyai voltak, vagy sorsukat az pecsételte meg, hogy egy általuk kimondott mondat kétértelműen hangzott valaki számára.

A csekély történészi érdeklődésnek köszönhetően a magyar történetírásban az első világháború alatti, Magyarországon végrehajtott internálás és a felállított internálótáborok kutatása 1945 előtt nem vagy csak visszaemlékezések formájában kapott teret.[1] Az egyébként is kevés számú memoárral kapcsolatban az is probléma, hogy azok, akik tevőlegesen részt vettek az internálótáborok felállításában és magának az internálás intézményének működtetésében — voltaképpen a drótkerítés „ezen oldalán" voltak — szinte egyáltalán nem hagytak maguk után emlékiratokat. Leginkább a művészetet ihlette meg a háború e jelensége, ezek közül talán legismertebb a több nyelven is kiadott *Fekete kolostor* című regény, amelyben Kuncz Aladár író francia internálótáborban eltöltött éveiről számol be.

1 *Betegh Miklós*: Erdély a világháborúban. Néhány erdélyi adat az 1914–1917. év történetéhez. Dicsőszentmárton, 1924. 75–78. p. (A továbbiakban: *Betegh*, 1924.)

A háború alatt keletkezett írások elsősorban propagandisztikus céllal készültek, és szintén nem a magyar helyzetet mutatták be, hanem a külföldön internálótáborokba zárt magyar (és osztrák) állampolgárok viszontagságainak a nagyközönség elé tárása volt a cél.[2]

1945-öt követően sem került terítékre a téma, hiszen ekkor a koncentrációs táborokban elkövetett náci bűnökre összpontosult az érdeklődés. A rendszerváltás (1989) után pedig a „Gulag-jelenség" vette kezdetét: ettől az időtől lehetett szabadon írni a Szovjetunióba hurcolt magyar állampolgárokról, valamint az ottani táborrendszerről, a források részben elérhetővé váltak a kutatók számára. Ezzel egy időben indult meg a második világháborút követően felállított magyar internáló- és/vagy munkatáborokkal (Recsk, Kistarcsa, Kiskőrös, a hortobágyi táborok) kapcsolatos publikálás, évekre meghatározva a „tábor-jelenség" dominanciáját a területen. Ennek oka véleményem szerint az volt, hogy a szakemberek a rendszerváltást követő időkben elsősorban a kommunizmus bűneinek feltárására helyezték a hangsúlyt. Az érdeklődés igen jelentős volt társadalmi szinten is, hiszen sokan éltek azok közül (vagy leszármazottaik közül), akik érintettek lehettek. Az érintettség mellett a politika a maga módján szintén hozzájárult a téma napirenden tartásához.

Matthew Stibbe, angol történész 2014-ben írt, a témára vonatkozó tanulmányában megjegyzi, hogy az első világháborúban részt vett főbb harcoló felek közül az egykori Osztrák–Magyar Monarchia az egyetlen, melynek a civil internáltakkal való bánásmódjáról még nem készült monografikus feldolgozás.[3] Ennek véleménye szerint két oka van.

Az egyik szerint a háború alatti internálás nem egyéb, mint a nemzetállam prioritásainak és mozgósítási stratégiájának egyik megnyilvánulása. A másik ok, hogy a közép-európai térségben egyfajta nosztalgia figyelhető meg a Habsburg Birodalom iránt, amelynek felbomlása geopolitikai instabilitáshoz és etnikai konfliktusokhoz vezetett Közép- és Kelet-Európában. Ez később hozzájárult Hitler és Sztálin felemelkedéséhez, valamint olyan koncentrációs táborrendszerek létrejöttéhez, amelyek sokkal pusztítóbbak voltak, mint ami az első világháború alatt elképzelhető lett volna. Stibbe véleménye szerint a nyugat-európai történet-

2 Vörös könyv ellenségeink bűnéről. Friss Újság. 20. évfolyam. 99. szám. 1915. április 10.

3 *Matthew Stibbe*: Enemy Aliens, Deportees, Refugees: Internment Practices in the Habsburg Empire, 1914–1918. http://shura.shu.ac.uk/9021/5/stibbe-JoMEH-Nov2014-shura-version.pdf [utolsó letöltés ideje: 2017. 10. 30.] A tanulmány publikálva: *Matthew Stibbe,*. Enemy aliens, deportees, refugees: internment practices in the Habsburg Empire, 1914–1918. In: Journal of Modern European History, 12. (2014.) 4. 479–499. p.

írás az 1914 és 1918 közötti időszakot illetően nem csak úgy tekint Ausztria–Magyarország bánásmódjára a belső politikai ellenfeleket (értsd: nemzetiségek — S. L.) és az internált vagy rendőri felügyelet alá helyezett külföldieket illetően, mint a nyugat-európai gyakorlat „torzult változatára", hanem mint valami többé-kevésbé jóindulatú eljárásra.[4]

Meg kell jegyezni, hogy az említett monográfia elkészítésére vállalkozó kutatónak nem lenne könnyű dolga: az egykori Monarchia e tárgyban keletkezett levéltári iratanyaga térbelileg meglehetősen fragmentált, komoly és időigényes feltáró munkát igénylő feladatot jelent.

E tanulmány célja egyrészt a hézagpótlás. A magyar történészi szakma sajnálatos módon gyakorlatilag semmilyen figyelmet nem szentelt az első világháború alatt magyar internálótáborokba zárt, illetve rendőri felügyelet alá helyezett külföldi, vagy magyar állampolgárságú, de nem magyar nemzetiségű állampolgárokkal való bánásmódnak. Ennek az lehet az oka, hogy a korszakkal foglalkozó történészek elsősorban a hadieseményekre, valamint a háború politikai és diplomáciai folyamataira koncentráltak. A hátország háború alatti életének megannyi szegmensével kapcsolatos munkák nagy része szintén figyelmen kívül hagyta a háborúnak ezt a sajátos jelenségét. A teljességhez hozzátartozik, hogy a világháborús centenárium a hiány csökkentésében némi pozitív változást hozott, de a téma teljes spektrumú tudományos feldolgozása, vagy akár komolyabb górcső alá vétele továbbra sem valósult meg.[5] Az első világháború alatt végrehajtott internálások menete, a döntések mechanizmusa, a táborokban uralkodó körülmények, a bánásmód és annak differenciált módja, a szociális viszonyok, a helyiekkel tör-

---

4 *Stibbe*, 2014. 3. p.

5 Az I. világháború idején zajló internálásokkal kapcsolatban a tápiósülyi tábor vonatkozásában igen fontos *Katus Norbert — Kucza Péter*: Ahogyan nagyszüleink látták. Sülysáp. Képek Tápiósüly és Tápiósáp múltjából. Sülysáp, 2013. Szintén a világháborús internálásoknak a hátország életére gyakorolt hatását elemzi *Sóber Péter*: Internáltak és hadifoglyok Kecskeméten, az I. világháború éveiben. In: Hátországban. Kecskemét az I. világháború idején. Szerk: Gyenesei József. Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára, Kecskemét, 2015. 322–345. p.
Fontos elmondani, hogy az internálással kapcsolatban több nagyszerű tanulmány született, ezek azonban az 1919 utáni, elsősorban a Tanácsköztársaság bukását követő időket vizsgálták. Ezzel kapcsolatban lásd *Paksy Zoltán*: Hadifogolytáborból internálótábor. A traumák nyomán átalakuló Magyarország új intézményei. In: 1916. A fordulat éve? Tanulmányok a Nagy Háborúról. Szerk.: Egry Gábor, Kaba Eszter. Napvilág Kiadó. Budapest, 2017. 157–178. p.; valamint *Makóné Búzás Eleonóra*: A zalaegerszegi internálótábor 1916–1924. In. Egerszegi történeti tanulmányok. Szerk: Molnár András. Zalaegerszegi Füzetek 11. Zalaegerszeg, 2010. 174–224. p.

tént interakciók sorozata és azok eredményei, valamint egy sor más dolog gyakorlatilag „terra incognita" a korszak történetét illetően.

Az internálásról és az internálótáborokról készült munkák döntő többsége (jelen esetben figyelmen kívül hagyva a II. világháborút követő internálási hullámot, mert az nem tartozik a tanulmány által vizsgált korszakhoz) a Tanácsköztársaság bukását követő időszakkal foglalkozik. Az ekkor foganatosított intézkedések szintén az állam biztonságára veszélyes elemek összegyűjtését és rendőri felügyelet alá helyezését tűzték ki célul. Fő mozgatórugójuk azonban a Tanácsköztársaság alatt valamilyen tisztséget vállalt személyek megbüntetése/elzárása volt, elsősorban azokra vonatkoztatva, akiket bírói úton nem lehetett elítélni.[6] Az eljárás jogi hátterét, kivitelezését és célját tekintve szinte alig különbözött az I. világháború alatt folytatott internálási eljárástól: a hatalom az állam biztonságára veszélyes személyeket akarta kiszűrni és elzárni, a táborokba került egyéneket bírósági ítélet nélkül, vagy eljárás lefolytatásának mellőzésével tartották fogva, sőt olyanokat is internálhattak, akik már letöltötték börtönbüntetésüket.[7] A különbség abban ragadható meg, hogy — mivel a hatalom most már szinte kizárólag saját állampolgárait zárta rács mögé — abban már nem a nemzetiségi ellentét, illetve a külföldi állampolgárok vélt vagy valós kémtevékenységétől való félelem játszotta a fő szerepet. Magyarországon a háborút követő internálás — hasonlóan pl. Olaszországhoz — a politikai ellenfelek kiiktatását célozta, a proletárdiktatúra bukásával pedig, két ideológia összecsapása után a vesztes fél képviselőinek ideiglenes, de lehetőleg minél hosszabb ideig való távoltartását kívánta megvalósítani a társadalomtól. Ebből a szempontból vizsgálva, az internálást, az első világháború és a közvetlen utána következő történelmi események kontextusába helyezve, 1918 cezúraként is felfogható.

A tanulmány másik célja az, hogy megpróbáljon választ találni arra a kérdésre, milyen mértékben volt differenciált a külföldi hadviselő országok állampolgáraival és a „belső ellenségként" internált egyénekkel szembeni eljárás a Habsburg Birodalom keleti felében, Magyarországon. A differenciálás tekintetében megpróbáltam vizsgálni a keleti hadviselő (orosz, szerb, román) és a nyugati hadviselő országok állampolgáraihoz (főként angolok és franciák) való hatósági viszonyulást. A tanulmány végi összegzésben kísérletet teszek annak — legalább részleges — megállapítására, hogy az eddigi kutatások fényében a magyar internálási gyakorlat humánusnak vagy inhumánusnak mondható-e. A tanulmány

6 Vö. *Makóné Búzás Eleonóra,* 2010. 175. p.

7 A börtönbüntetés letöltése utáni internálásra az első világháborúban is akadt precedens.

elején a jogi hátteret és a hatásköröket mutatom be. Röviden említésre kerül a birodalom osztrák felében működő *Kriegsüberwachungsamt* (németesen rövidítve KÜA) tevékenysége és annak viszonya a magyar félhez, illetve a magyar oldalon működő, az osztrákhoz hasonló feladatokat ellátó, ám attól mégis különböző Hadi Felügyeleti Bizottság.

Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a nyugat-európai és a kelet-európai internálási modell bármiféle komparatív megközelítése nem lenne helyénvaló, mert — noha e tanulmány írója már végzett kutatásokat külföldi levéltárban — még a magyarországi viszonyok sincsenek olyan mértékben feltárva, hogy abból egyértelmű következtetéseket lehessen levonni. Ugyanakkor óvatos megközelítéssel megkísérlem annak megválaszolását, hogy a magyar internálási rendszer mennyire mondható humánusnak, avagy inhumánusnak a korabeli viszonyok szerint.

A szakirodalom a korabeli Magyarország területén a kérdéses korszakban három nagy, kimondottan civilek számára fenntartott tábort tart számon: Nezsidert, Aradot és Kenyérmezőt.[8] Ezek mellett azonban lényegesen több, civilek számára létrehozott tábort állítottak fel a frontvonalaktól távol. Jelen tanulmány egy nagyobb magyar közigazgatási egységben, Pest megyében, található három nagy tábor működése során keletkezett dokumentumok alapján keres választ a felvetett kérdésekre.[9] E táborok Tápiósülyön, Vácon és Cegléden működtek 1914 és 1918 között. Az egykori fogoly- és internálótáborok működésének országosan megnyilvánuló kontinuitásába illeszkedik a tápiósülyi tábor története, ahol 1919-ben, a Tanácsköztársaság bukása után a román, majd később a nemzeti hadsereg egykori vöröskatonákat és funkcionáriusokat tartott fogva.

---

8 Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerk. Szíjj Jolán. Petit Real. Budapest, 2000. 307. p. (A továbbiakban: *Szíjj*, 2000.)
E települések egyike sincs a jelenlegi Magyarország területén az 1920-ban végrehajtott trianoni területelcsatolások miatt. Arad (Arad) és Kenyérmező (Câmpul Pâinii) ma Romániában található, Nezsider (Neusidel) Ausztriához tartozik.

9 Pest megye mind a korabeli, mind a jelenlegi Magyarországnak központi fekvésű közigazgatási egysége. Kiterjedését és népességét tekintve is az egyik legnagyobb volt a korszakban, és napjainkban is. A tanulmányban említésre kerülő három tábor Tápiósüly, Vác és Cegléd. A tápiósülyi táborban több ezer, elsősorban szerb, román és olasz civil internáltat őriztek a háború idején. Vácon, a városi laktanyából kialakított civil internálótáborban csaknem ezer embert tartottak fogva. Ezen kívül a városban, magánházaknál is éltek külföldi állampolgárok rendőri felügyelet alatt. A legkevesebb információ a ceglédi táborról van. Annyi bizonyos, hogy ebben a táborban is jelentős számú, döntően szerb és orosz állampolgárt őriztek.

A kutatás alá vont iratok — lévén egy bizonyos közigazgatási egységre vonatkoznak, így nem feltétlenül tükrözik az országos helyzetet — természetesen csak részben adnak választ a kérdésekre, ám betekintést nyújtanak ennek a bonyolult rendszernek a működésébe.

Végezetül meg kell említenem, hogy e tanulmány megírására a korábban említett kiváló angol történész, Matthew Stibbe már idézett tanulmánya inspirált.[10] Természetesen az írás hosszabb kutatás egyik állomása.

Jog és hatáskörök

A háború kitörését megelőzően Ausztriában és Magyarországon külön-külön születtek törvények arra nézve, hogy háború kitörése esetén mit kell tenni az ország területén tartózkodó idegenekkel. E rendelkezéseket a szükségállapot-törvényekben rögzítették. Ennek megfelelően az Osztrák–Magyar Monarchia több szükségállapot rendelkezést hozott a háború kitörésekor. Ezen rendelkezések felügyeletét a *k. u. k. Kriegsüberwachungsamt* (KÜA), látta el. Habár a KÜA-nak a fél birodalomra kiterjedt a hatásköre, soha nem volt hatással a magyarországi rendkívüli állapotra, ugyanis annak ellenére, hogy a KÜA „császári és királyi" volt, nem tartozott felelősségi körébe a Magyar Királyság (kijelölt katonai zónák kivételével).[11]

Az osztrák kivételes rendszer lényegi eleme az volt, hogy — az elgondolások szerint — háború esetén az egyébként polgári szervekre tartozó intézkedések jelentős részét átruházzák egy akkor felállítandó katonai szervre, amely a katonai vezetés alatt álló KÜA lett volna. Ennek megfelelően háború idején a polgári irányítást a katonai vette volna át.[12] A magyar álláspont ezzel szemben az volt, hogy a kivételes hatalommal a kormány legyen felruházva, s így maga a kormány legyen jogosult katonai jellegű eljárásra a polgári igazgatásban.[13] A közös had-

10 Lásd: 5. lábjegyzet.

11 *Tamara Scheer:* War Surveillance Office (Austria-Hungary) http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/war_surveillance_office_austria-hungary [Hozzáférés ideje: 2016. április 11.]

12 *Galántai József*: Magyarország az első világháborúban 1914–1918. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1974. 66. p.

13 *Galántai*, 1974. 68. p.

sereg Magyarországon állomásozó parancsnokságai a kormány által kinevezett kormánybiztosokkal közösen tették volna meg a szükséges intézkedéseket.[14]

Mindazonáltal a KÜA Budapestre is küldött egy összekötő tisztet, megkönnyítendő a kommunikációt a birodalom két fele között, tekintettel a szükségállapotra, ugyanakkor magyar tisztet is küldtek Bécsbe. A háború alatt Magyarországon is felállításra került testvérszerve, a Hadi Felügyelő Bizottság (HFB), ez azonban nem hasonlítható össze a KÜA-val, mert nem volt felhatalmazása utasítások kiadására. Magyarországon a HFB hatáskörébe tartozott a háború érdekében hozott rendelkezések végrehajtásának ellenőrzése. A HFB-hez kérdéssel lehetett fordulni abban az esetben, ha valamilyen probléma merült fel a rendkívüli intézkedések értelmezésével vagy alkalmazásával kapcsolatban. Tisztségviselői állami köztisztviselők voltak, akik teljhatalommal bírtak, döntésük ellen nem lehetett fellebbezni.[15]

Mind a KÜA, mind a HFB olyan szervezetek voltak a hátországban, amelyek egyéb funkciójuk mellett (például sajtóellenőrzés, valutaügyek, közélelmezés, propaganda- és útlevélügyek stb.) a katonai hatóságokat tehermentesíthették, és koordinálták az együttműködést a belügyminisztériumokkal, felügyelték és ellenőrizték a háború esetére szóló kivételes rendelkezések végrehajtását, melyek közé az internálás is tartozott.

A magyar jogrendszerben az internálás alapját az 1912. évi LXIII. törvény (a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről) adta. A törvény értelmében a kormány megtilthatta új egyesületek alakítását, betilthatta a neki nem tetsző gyűléseket, valamint erősen korlátozhatta a sajtószabadságot. Lehetőséget adott továbbá a statáriális eljárásra és a széles körű internálásra.[16] E törvény 6. §-a belföldi állampolgár esetében lehetővé tette a kitiltást, valamint a lakóhelyről való eltávolítást, abban az esetben, ha az illető személy „*ott tartózkodása az állam érdekeire vagy a közrendre és a közbiztonságra aggályos*." A kivételes intézkedésekről szóló törvény kiegészítésére hozták az 1914. évi L. törvényt a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről és a hadiszolgáltatásokról. Számunkra a jogszabály 10. §-a lényeges, amely szerint a belügyminiszter elrendelhette a hadviselés szempontjából, illetve az állam érdekeire — akár potenciálisan is — veszélyt jelentő személyek rendőri felügyelet alá helyezését és korábbi lakhelyéről való eltávolí-

14 *Galántai*, 1974. 69. o.

15 *Szíjj*, 2000. 225–226. p.

16 1912. évi LXIII. törvény a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről. Magyar Törvénytár. Az 1912. évi törvénycikkek. Franklin Társulat, Budapest, 1913. 691–710. p.

tását. Sürgős esetekben, a belügyminiszter utólagos jóváhagyásával, a területileg illetékes kormánybiztos is intézkedhetett. A rendőri felügyelet/internálás okozta károkért nem járt kártérítés, és az érintett nem fellebbezhetett a döntés ellen, az kötelező érvénnyel bírt. Az internált személyek eltartásáról az államnak kellett gondoskodnia, de éppen ez okból, munkára is kötelezhették a fogvatartottakat.[17]

Az internálást és a rendőri felügyeletet érintő jogszabályok közül lényeges a belügyminiszter 3.009/1914. évi rendelete a hadviselés érdekében felügyelet (őrizet) alá helyezendőkkel vagy lakóhelyükről eltávolítandókkal szemben követendő eljárásról. A rendelet alapvetően hadifoglyokra és a Magyarországgal ellenséges államok alattvalóira terjedt ki. Rajtuk kívül azonban hatálya alá vonta állampolgárságukra tekintet nélkül mindazokat, akiket rendes lakó- vagy tartózkodási helyeikről a hadviselés érdekében el kell távolítani. A hadifoglyokat a katonai hatóságok tartották őrizet alatt, az ellenséges államok hadra fogható férfi állampolgárait internálták, többi alattvalóit a hadműveletektől távol tartották vagy az ország elhagyására kényszeríttették. A rendelet kimondta, hogy az említett körön kívüli azon személyekkel szemben, „akiket lakó- vagy tartózkodási helyükről a hadviselés érdekében el kell távolítani", az ellenséges államok alattvalóira vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.[18]

A háború előrehaladtával újabb, alaposabb jogszabály látott napvilágot 1915-ben, amely már a magyar állampolgárokat is érintette. A 10.962/1915. számú BM rendelet felsorolta az őrizetbe vétel és az azt követő internálás

- okait;
- a határozatot hozó hivatalos személy (belügyminiszter, kormánybiztos, esetleg az első fokú rendőrhatóság) megjelölését;
- a panasz lehetőségét;
- az internált jogait és kötelezettségeit;
- az internáláshoz kapcsolódó hátrányos következményeket.[19]

Internálható volt, akinek magatartása a hadviselés szempontjából, továbbá a közrendre, a közbiztonságra nézve aggályosnak minősült. Az internált a számára kijelölt helységben kivételesen bérelhetett lakást, egyébként többedmagával, éjjelre bezárt helyiségben lakott, egyhavi ellátásra elegendő pénzzel rendelkezett.

---

17 1914. évi L. törvény a háború esetére szóló kivételes intézkedésekre alkotott 1912. évi LXIII. törvénycikknek és a hadiszolgáltatásokról szóló 1912. LXVIII törvénycikk kiegészítéséről. Magyar Törvénytár. Az 1914. évi törvénycikkek. Franklin Társulat, Budapest, 1915. 519–528. p.

18 Belügyi Közlöny, 19. (1914) 45. szám. 573–575. p.

19 *Szendrei Géza*: Magyar internálások 1704–1960. Budapest, 2007. (a továbbiakban Szendrei, 2007.) 15. p.; valamint Belügyi Közlöny 20. (1915) 1. szám. 379–384. p.

Nappal korlátozottan mozoghatott a településen, de annak területét nem hagyhatta el. Az internált személyekről gyakran fényképfelvételt is készített a hatóság.[20]

A rendőrhatósági felügyelet alá helyezett személyhez a rendőrhatóság engedélyével hozzá költözhettek azon családtagjai, akik egy háztartásban éltek vele. Ez esetben azonban a rendőrhatóság felügyelete rájuk is kiterjedt, őket a hatóság bármikor eltávolíthatta. A családok szétválasztását a jogszabály nem javasolta, azonban az ugyanarról a településről származókat már elkülönítve kívánta elhelyezni.

A mozgásszabadság tekintetében a vonatkozó rendelet csak sarokszámokat adott meg, ezek meghatározását a rendőrhatóságokra bízta, függővé téve az internáltak magaviseletétől. A körülményekhez képest liberálisnak tűnő intézkedés valójában szigorú volt: az internáltak este 8 és reggel 6 óra között nem hagyhatták el a kijelölt lakhelyet, a hatóság korlátozhatta a nyilvános helyek látogatását.[21] A távbeszélőket egyáltalán nem használhatták, a táviratok és postai küldemények küldését külön rendeletben szabályozták.

A kényszerlakhelyként kijelölt település köteles volt gondoskodni a rendőri felügyelet alá helyezett személyek élelmezéséről, egészségügyi ellátásáról, az őket ért támadások esetén védelmükről. Az internáltnak eltartási költségeit magának kellett fedeznie, amennyiben rendelkezett vagyonnal. Anyagiak hiányában munkára kellett fogni, ha testi és egészségi állapota ezt megengedte. Ezek hiányában az állam feladata volt élelmezése, ruhával való ellátása.

A rendelet megszegését vagy más kilengéseket illető cselekedeteket kétféle besorolás alá helyezték. A szabályszegés 600 koronás pénzbüntetéstől két hónapig terjedő elzárásig volt büntethető. Engedetlenség vagy más, kisebb súlyú bűn elkövetésének esetén a rendőri felügyelet szigorításával szankcionálták.[22]

Az ellenséges országok azon állampolgáraival szemben, akik nem jelentettek veszélyt katonai vagy belbiztonsági szempontból (nők, gyerekek, idős férfiak,

---

20 *Szendrei*, 2007. 15.

21 10.962/1915. B.M. rendelet. I. fejezet 2. § d. pont. A rendelet csak sarokszámokat adott meg, az éjszakai lakhelyelhagyási tilalom kezdő-és végóráját a helyi hatóságok gyakran maguk szabták meg.

22 Vagyis akiknek csak jelentkezési kötelezettségük volt, azok rendőrhatósági felügyelet alá kerültek. Azokat a személyeket, akik korábban „csak" rendőrhatósági felügyelet alatt voltak, őrizet alá (internálótáborba) helyezték. 10.962/1915. B.M. rendelet. IV. fejezet, 11. § és Vegyes rendelkezések 15.§.
A büntetés elbírálását az 1914. évi L. törvény 9. §-a is kihágásként említette és pénzbüntetést helyezett kilátásba büntetésként.

valamint fegyverképes korban lévő, de katonai szolgálatra nem alkalmas férfiak), a rendelet enyhébb eljárásról intézkedett. Őket az elsőfokú rendőrhatóság csak nyilvántartásba vette, de lakhelyüket nem kellett elhagyniuk, sem foglalkozásukat feladniuk. Ezeket a személyeket, beleértve a megbízható hadköteleseket is, semmilyen rendőri intézkedés nem érintette.[23] E kedvezmények abban az esetben teljesültek, amennyiben az említettek nem tanúsítottak államellenes magatartást.

A gyakorlatban a zárt táboron kívüli lakhatás nem volt megengedve azoknak, akiket kémkedés vagy államellenes izgatás gyanújával internáltak. A rendelet értelmében az állam érdekeinek, a közbiztonságnak és a közrendnek a hadviselés szempontjából való veszélyeztetése esetén a problémás személyeket kitiltással, rendőri felügyelet alá helyezéssel vagy őrizetbe vétellel lehetett sújtani.[24] Ez utóbbi alkalmazását a gyakorlatban jól mutatta Olaszország hadüzenete utáni, differenciáltabban végrehajtott internálási hullám. Ez a 18–50 év közötti férfiakra vonatkozott, továbbá azokra, akik korukra való tekintet nélkül katonai rangot viseltek az ellenséges ország hadseregében. Elvileg ez alól kivételt képeztek azok, akik már hosszabb ideje az ország területén tartózkodtak, és állampolgári hűségükhöz nem fért kétség, illetve magyar állampolgárok felelősséget vállaltak értük. A hadköteles koron kívül eső férfiak, valamint a kiskorúak és nők esetében a rendőri felügyeletet helyben foganatosították, csak az „aggályos viselkedésű" személyek kerültek zárt civil táborokba.

E rendeletben bukkan fel a felügyelet alá helyezett személyek munkára fogásának pontosabb meghatározása eltartásuk fedezésére, illetve a munkaképteleneknek a magyar állam általi tartási kötelezettsége. Ellenséges ország hadköteles korban lévő, hosszabb ideje Magyarországon tartózkodó, de megbízható állampolgárairól szólva a rendelet őket korábbi lakhelyükön megtartani rendelte, különösen, ha egy magyar állampolgár jótállást vállalt értük.

A pontosnak tűnő jogi szabályozás ellenére már a kezdetektől gondot okozott a hatóságoknak az internált személyek elhelyezése és a velük való bánásmód. Már a háború legelején született a Magyar kir. Belügyminisztériumban egy belső feljegyzés, amely jól mutatja az említett problémát. Maguk a hatóságok sem tudták pontosan, mi legyen az ellenséges államok Magyarországon rekedt polgáraival. A Belügyminisztérium több ízben fordult ez ügyben a Hadfelügyeleti

23 10.962/1915. B.M. rendelet. III. fejezet, 9.§.

24 *Szikinger István*: Rendvédelem a dualizmus korában. http://epa.oszk.hu/02100/02176/00012/pdf/EPA02176_rendevedelem_torteneti_fuzetek_2012_26_141-157.pdf [Hozzáférés ideje: 2014. április 1.]

Bizottsághoz, a Hadügyminisztériumhoz és a Külügyminisztériumhoz. Világos, egyértelmű választ azonban egyik helyről sem kapott. Annyi azért kiderült, hogy különbséget akartak tenni egyfelől a hadköteles korban lévők és nem hadköteles korban lévők, másfelől a hadiállapot bekövetkezte előtt az országban tartózkodók és az azt követően ide érkezettek között.[25] Az itt tartózkodó angol és francia állampolgárokat nem kívánták gyűjtőtáborokba zárni, de őket is szorosabb felügyelet alá akarták helyezni.[26]

Az internálásra került személyek elhelyezése a kezdetektől gondot okozott, ami elsősorban az internálandók számának meredek emelkedésével magyarázható. Mivel a növekvő számmal egyenes arányban nőtt az őrzésükre és ellátásukra fordított pénz és energia, a Belügyminisztériumban 1914. augusztus elején már erősen sürgették a megoldást. A hadifoglyoknak tekintett hadköteles állampolgárok őrzési helyéről, az őrzésükre rendelt erőkről, illetve arról, hogy kinek a költségére kellene ezeket a személyeket élelmezni, nem voltak egységes utasítások. A Belügymisztérium álláspontja az volt, hogy mivel a polgári hatóságok nincsenek erre berendezkedve, a hadifogolynak tekintett külföldi állampolgárokat a katonai hatóságnak kellene átvenni, és azokat a többi hadifogollyal együtt zárt területen őrizni. Ezzel szemben a hadsereg azt kívánta, hogy a hadköteles korban lévő, de hadifogolynak nem tekintett külföldi állampolgárokat helyezzék szoros felügyelet alá valahol az ország belsejében, távol a hadműveleti területektől. Ezen kívül biztosítsanak számukra munkaalkalmat, hogy megtermeljék tartási költségeiket.[27] Ugyanezt kívánta elérni a hadvezetőség sok nem külföldi, de gyanús magatartású egyén esetében is. Ezek alatt ekkor a Délvidéken folyó hadműveletek miatt gyanússá vált szerb nemzetiségű magyar, illetve később a megszállt területeken tartózkodó szerb állampolgárokat értették.

A Belügyminisztérium próbált eleget tenni a hadvezetés kérésének: a háború kitörése utáni első hetekben országszerte több száz gyanús embert internáltak. Ettől függetlenül az ezzel járó költségeket igyekeztek a hadseregre hárítani.[28] Az internált személyek őrzéséről és felügyeletének megszervezéséről városok esetében a helyi rendőrkaptánynak, vidéken a főszolgabírónak kellett gondoskodnia. Városokban a rendőrkapitány vette át, és tartotta nyilván az érkező internáltakat,

25 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) K 148.(=Belügyminisztérium, Elnöki iratok) 5913/1914. 4r.

26 MNL OL K 148. 5913/1914. 7r.

27 MNL OL K 148. 5913/1914. 5r.

28 MNL OL K 148. 5913/1914. 5v.

illetve továbbította őket más táborokba. A polgármester feladata az élelmiszerrel és ruházattal való ellátás volt. Ezek a hatáskörök azonban gyakran összekeveredtek, és súrlódásokhoz vezettek a felek között.[29] A vidéken létrehozott internálótáborokban őrzött személyek nyilvántartása, élelemmel és ruhával való ellátása a helyi főszolgabíró feladata volt, míg az őrségről a hadseregnek kellett gondoskodnia. Ezek a táborok katonai irányítás alatt álltak, élükön a hadsereg által kinevezett parancsnokkal.

Az internáltak ellátására fordított összeg csökkentését szolgálta az a javaslat, amely a nem hadköteles korban lévő egyének (idős emberek, nők, gyerekek) elbocsátását javasolta. Ők szívesen el is hagyták volna Magyarország területét, de megfelelő mennyiségű pénz, pénznem vagy egyszerűen csak vasúti összeköttetés hiányában erre nem volt lehetőségük. Ezeket az idegen állampolgárokat legalább a határig el akarták juttatni, mert ez még mindig olcsóbb megoldás volt, mint ha hónapokig tartották volna őket az országban.[30]

Külön elbírálás alákerültek a gyakran értelmiségi pályán tevékenykedő, elsősorban angol és francia állampolgárok, akik ugyan hadkötelesek, de nem gyanúsak. Ők elsősorban foglalkozásuk (pl. nyelvtanár, sportoktató, nevelőnő, ipari vállalkozás vezetése stb.), rokoni látogatás vagy fürdőhelyi nyaralás okán tartózkodtak az országban; itt tartózkodásukat hitelt érdemlően tudták bizonyítani, illetve értük megbízható magyar állampolgárok garanciát vállaltak.[31] A Belügyminisztérium esetükben internálás helyett engedélyezte volna a helyben maradást Magyarország vagy a Monarchia területén, természetesen a fogva tartás enyhe formáját jelentő rendőri felügyelet alatt. Helyben maradásuk rendőri felügyelet mellett már csak azért sem tűnt kivitelezhetetlennek, mert remény volt arra, hogy munkájukkal el tudják tartani magukat, és nem szorulnak a magyar állam segítségére.[32]

Ellenséges országhoz tartozó állampolgárok

A. J. p. Taylor Magyarországon 1988-ban megjelent könyvében olvashatjuk: *„[…] A legtöbb hadviselő országban tömegesen internálták az ellenséges szár-*

29 MNL OL K 148. 1914-463-8556. 48. f.

30 MNL OL K 148. 5913/1914. 5v.

31 MNL OL K 148 5913/1914. 6r.

32 MNL OL K 148 5913/1914. 6v.

mazású idegeneket; csak Ausztria–Magyarország tartott ki a civilizáltabb viselkedés mellett."[33] Tény, hogy a magyar hatóságok a hadüzenetek átadása után nem azonnal kezdték meg az ellenséges idegenek táborokba gyűjtését, illetve rendőrhatósági őrizet alá helyezését. A háború kezdeti szakaszában, főként a nyugati országok állampolgáraival szemben jóval kifinomultabb eszközöket alkalmaztak, mint az internálás. Nem küldték őket a zárt táborokba, lakhelyelhagyási tilalmat sem vezettek be, hanem — legalábbis azok esetében, akik életvitelszerűen Magyarország területén éltek — megfigyelés alá helyezték őket.[34] A háború első éveiben a magyar királyi rendőrség még elegendő kapacitással rendelkezett arra, hogy a városokban élő külföldieket megfigyeljék, róluk informálódjanak.

Az tény, hogy Magyarországon, illetve a Pest megyében létesített zárt civil internálótáborokba nem, vagy csak elenyésző számban kerültek a nyugati hadviselő államok állampolgárai. Míg a szerb és az orosz állampolgárok táborokba való összegyűjtését viszonylag gyorsan megkezdték, ezek a személyek szinte szabadon mozoghattak az ország területén a háború első heteiben. Később előfordult, hogy nagyobb számú, főleg angol és francia alattvalót egy településre koncentráltak. Pest megye esetében ilyen volt Aszód, ahová aránylag nagy számban internáltak angol és francia polgárokat. Egy 1915 januárjában kelt jelentés szerint az internált személyek száma a településen 87 fő volt. Rajtuk kívül tíz fő nem internált személy is tartózkodott a településen, akik hozzátartozók voltak.[35] Az itt őrzött főleg — magasabb társadalmi osztályhoz tartozó — francia és angol állampolgárok 1914 szeptemberétől laktak a faluban az általuk bérelt lakásokban, saját konyhájukon főztek. Mozgásukat annyiban korlátozták, hogy a települést egy bizonyos távolságon túlra nem hagyhatták el. Látogatók fogadásában nem korlátozták őket, szemben a zárt civil internálótáborokban élőkkel. Jelentkezési kötelezettségüket a település elöljárójánál heti két alkalomban állapították meg. A magyar államtól megkapták azt a 68 fillérnyi támogatást, amit kezdetben minden internált személynek biztosítottak. Ezen felül az Amerikai Egyesült Államok főkonzulátusától havi 40 koronát kapott minden ide telepített brit és francia.[36] Foglalkozásuk széles skálán mozgott (drámaíró, földbirtokos, gyárigazgató, szakács,

33 *A. J. p. Taylor*: Az első világháború képes krónikája. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 42. p.

34 MNL PML IV. 401-a. (= Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánjának iratai 1876–1949. a. (=Bizalmas iratok 1882–1949 331-1914.

35 MNL PML IV. 422-b. (= Aszódi járás főszolgabírójának iratai) b. (=Általános iratok) 305-1915.

36 Vác Város Levéltára (VVL) V. 98. (=Vác város Rendőrkapitányának iratai) 1883, 1888, 1913-1919. 2273-1916.

tanár, mérnök, de volt közöttük szerelő és hajóügynök is).[37] A velük szembeni hozzáállást jól szemlélteti a következő eset, amely egy korabeli visszaemlékezéseiből származik:

> *„P. nizzai származású, Párizsban élő drámaíró. Éppen egy darabját próbálták Budapesten, amikor kitört a háború. Ő táviratot kapott feleségétől. Aki Abbáziában nyaralt két gyermekükkel, hogy jöjjön értük azonnal. Ő el is indult rögtön. A család már egy olasz hajón ült, amikor internálták.*
>
> *P. nagy sikert és anyagi hasznot várt a színdarabjától. Jelenleg szűkösen él Aszódon, az itt lévő honfitársai segítik. Franciaországban élő rokonai és barátai is juttatnak el hozzá valamit. De a helyzet olyan kínos számára, hogy néha azt hiszi, beleőrül. Most azon igyekszik, hogy protekcióval Budapestre kerüljön. Ott van lehetőség a pénzkeresetre."*

A memoár írója nagyon megsajnálta, és úgy döntött, segíteni fog rajta. A francia néhány hónap múlva a hatóságok engedélyével feljutott Budapestre, ahol a visszaemlékező összehozta őt egy ismerősével, egy jómódú ügyvéd özvegyével, aki felkarolta a családot. Lehetőséget kapott tanítványok fogadására, akiknek francia nyelvórákat tartott, sokat javított anyagi helyzetén.[38] A magyar hatóságoknak is elemi érdeke volt, hogy maguk az internált, illetve rendőri felügyelet alá helyezett személyek valamilyen módon hozzájáruljanak önfenntartásukhoz.

A háború kitörésekor az internáltak ellátására meghatározott napi 68 fillér gyorsan inflálódott, és gyakorlatilag semmire nem volt elég, ráadásul ezt az önmagukat eltartani tudók később nem is vehették igénybe. Az önfenntartási képességre vonatkozó rendeleteket olyan komolyan vették, hogy amikor 1915 elején lehetőség nyílt francia és brit állampolgárok elengedésére, a Belügyminisztérium alapvető kritériumként határozta meg a megfelelő anyagiakkal való rendelkezést azon külföldi állampolgárok számára, akik mégis Magyarországon szerettek volna maradni.[39]

A szabad mozgás a háború utolsó évében még könnyebbé vált a nyugati hadviselő országok állampolgárai számára. Munkavállalási céllal, egy jól jövedelmező

---

37 *M. Hrabovszky Júlia*: Ami elmúlt. Helikon Kiadó. Budapest, 2001. 390. p; MNL PML IV. 422-b. 1902-1925. 6357/1915.

38 *M. Hrabovszky*, 2001. 390. p.

39 MNL PML IV. 429-a. 544-1915

állás megszerzése érdekében azt is el tudták érni az élelmesebbek és kitartóbbak, hogy akár Bécstől több száz kilométer távolságra lévő városba költözhessenek.[40] Természetesen az új lakóhelyen is rendőri felügyelet alatt álltak.

A francia állampolgárokkal való szigorúbb bánásmód gondolata felmerült a Magyar kir. Belügyminisztériumban is, főleg azt követően, hogy 1915 nyarán egy nagyobb csoport magyar internált hazatérhetett Franciaországból. A magyar hatóságok tőlük értesültek először élőszóban a magyar állampolgárokat ért inzultusokról, a francia táborokban uralkodó, esetenként igen kedvezőtlen állapotokról.[41] A későbbi, Franciaországból jövő hírek szerint mind a bánásmód, mind az ellátás javult, így a francia állampolgárokat sem sújtották külön retorziókkal. Azt túlzás lenne állítani, hogy a táborokban történt visszaélésekkel kapcsolatban keletkezett vizsgálati jegyzőkönyvek tömege maradt fent, de a kutatás során feltárt ilyen jellegű dokumentumok egyike sem francia vagy brit állampolgárok sérelmére elkövetett visszaélésekről tanúskodik. Hasonlóan a britekhez, a franciákat sem korlátozták mozgásukban abban az értelemben, hogy látogathatták a település kávéházát és moziját (ha volt), vagy akár késő estébe nyúlóan sétálhattak az utcán. A szabadabb mozgást jelentette az is, hogy a rendőrség, szemben a szerb és orosz állampolgárságú rendőri felügyelet alatt állókkal, jóval ritkábban ellenőrizte őket lakóhelyeiken, és többször előfordult, hogy elnézték számukra, ha a hatóságok által kötelezővé tett este 10 órai időpontban nem tartózkodtak otthon.

Az Egyesült Államok bécsi nagykövetsége látta el többek között a Magyarországon internált brit állampolgárok jogi védelmét. A nagykövetség 1916 áprilisában tájékoztatta a brit külügyminisztériumot a Magyarországon internált britek körülményeiről. A jelentés szerint a háború kitörése óta az ország különböző területén 558 brit állampolgárt internáltak vagy helyeztek rendőri felügyelet alá. Habár rendőri felügyelet alatt álltak, mozgásukban nem voltak korlátozva, és korábbi lakhelyükről nem távolították el őket, valamint pénzkereseti lehetőséget nyújtó munkákat vállalhattak.[42] Az 558 főből egy mellékelt lista szerint tizenhat fő Aszódon, három pedig Vácon élt.[43] A fővároson kívül legnagyobb számban a Pest megyei Aszódón és Alagon voltak britek, számuk 1917-ben kereken 40

40 The National Archives (=NA) Foreign Office (=FO) 383/367. 1918. Prisoners. Austria-Hungary Files. 100811-111898. 1918. No. 108406/1918; MNL PML IV. 429-a. 5637-1916.

41 Véleményem szerint a beszámolók közül néhánynak a valóságtartalmát fenntartásokkal kell kezelni.

42 Volt olyan brit állampolgár, aki nyelvtanításból próbálta eltartani magát a rendőri őrizet ideje alatt. NA FO 383/366. Prisoners. Austria-Hungary Files 50999-100810. No. 90321/1918.

43 NA FO 383/117. 1916. Prisoners. Austria-Hungary Files 1098-4084. No. 89498/1916

fő volt.[44] Mind Aszód, mind Alag egyfajta koncentrációs helynek számított. Az elérhető források nem igazán nyújtanak támpontot abban, hogy milyen szempontok alapján kerültek ide brit, francia, belga vagy szerb állampolgárok. Feltehető, hogy a hatóságok nem minden esetben voltak következetesek a tekintetben, kit hagynak meg korábbi lakhelyén (természetesen rendőri felügyelet alatt) és kit utasítanak koncentrációs településekre, ugyanakkor a jogszabályok alkalmazása során előforduló „tágabb értelmezés" is szerepelhet a lehetséges indokok között. Nem kizárt, hogy biztonsági szempontok motiválták a döntést meghozókat, hiszen csoportba szervezetten egyszerűbb volt szemmel tartásuk. A koncentrációs településeken őrzött személyek döntő többsége a felső-közép társadalmi osztályhoz tartozott, közülük sokan korábban a fővárosban éltek. Őrizetük nem volt szigorúnak mondható, amit az is mutat, hogy nem őrizték őket katonák. Napi jelentkezési kötelezettségük fenntartása mellett jóval könnyebben kaptak áttelepülési lehetőséget a hatóságtól a fővárosba, ahol számukra megfelelő munkát találhattak. A brit állampolgárokat ért — akár legfelsőbb szintről elrendelt — retorzióknak nincs nyoma: filmszínházat, kávéházat szabadon látogathattak a Pest megyei településeken rendőri felügyelet alatt állók. 1918-ra az országban tartózkodó brit állampolgárok száma valamelyest csökkent: egy jelentés szerint Magyarországon 248, 17 év feletti brit állampolgárságú férfi tartózkodott, ezek közül mindössze harmincat tartottak fogva a magyar hatóságok. A többiek (a jelentés szerint az országban tartózkodó brit férfiak 88%-a) teljesen szabadon élt, annak ellenére, hogy felük katonaköteles korban volt.[45] A számbeli csökkenés oka valószínűleg a brit kormánnyal kötött kölcsönös fogolycseréknek tudható be.

A minőségi orvosi ellátás igénybevételének tekintetében a magyar hatóságok nem tettek különbséget a keleti (főként szerb) vagy a nyugati hadviselő országokból származó internáltak között. A magasabb színvonalú ellátást legtöbb esetben elsősorban a különböző fürdőkúrák, valamint a fürdőkben igénybe vett masszázst jelentette. Az ilyen irányú kérvényt beterjesztő (és általában engedélyt kapó) alanyok voltaképpen az internálás enyhébb verzióját jelentő rendőri felügyelet alá tartoztak. Általában a magasabban kvalifikált és jó anyagi helyzetben lévő társadalmi osztály tagjai voltak, akiknek nem jelentett problémát fenntartani magukat. Korábban nem vétettek a szabályok ellen, egészségi állapotuk miatt szökésüktől nem kellett tartani, így a hatóság nem vállalt különösebb kockázatot azzal, ha a

44 NA FO 383/245. 1917. Prisoners. Austria-Hungary Files 181-204. No. 210573/1917

45 NA FO 383/360. No. 116501/1918.

kérelmezőt elengedte akár több heti fürdőkúrára. Természetesen jelentkezési kötelezettségüknek új tartózkodási helyükön is eleget kellett tenniük.

A civil táborokban fogva tartottakat a helyi orvos vizsgálta meg, általában hetente egyszer. Amennyiben anyagi lehetőségeik megengedték, a fogva tartottak vásárolhattak (pontosabban rendelhettek) maguknak akár drága gyógyszereket, vagy gyógyhatású készítményeket is.

Fontos megemlíteni, hogy az internálótáborok rendszere a külföldi, elsősorban a nyugati hadviselő országokhoz tartozó állampolgárok számára viszonylag könnyen átjárható volt. Számukra a hatóságok — a korábban említett jogszabályok szellemében — általában engedélyezték, hogy egyfajta családegyesítésként, olyan internálótáborba kerüljenek át, ahol férjüket vagy feleségüket tartották fogva. Erre nemcsak magyarországi táborok esetében volt lehetőség, hanem akár a Monarchia magyar feléből az osztrák felébe is történhetett átszállítás.[46] Ugyanakkor attól sem zárkóztak el, hogy a feleség, aki nem esett az internálási rendelkezések hatálya alá, férjéhez csatlakozzon az internálásban (sőt a gyerekek is).[47] Ez esetben azonban fontos volt az illető anyagi stabilitása, mert a hatóságoknak elemi érdeke volt, hogy ne kelljen eggyel több éhes szájat etetni. 1915 szeptemberében a Nemzetközi Vöröskereszt küldöttsége Tápiósülyön tett látogatást. Ekkor 377 olasz állampolgárt őriztek a táborban, akik mellett 13 nőt is említ a jelentés, mint olyan feleséget, aki férjével és gyerekekkel együtt élt a táborban.[48] Ugyanúgy nem akadályozták meg a hatóságok azt sem, ha rendőri felügyelet alatt álló férjet csak rövidebb időre szándékozott meglátogatni a feleség és gyereke.[49]

Külön kérdést jelent az olasz internáltakkal való bánásmód. Olaszország 1915-ös hadüzenete a Monarchiának, noha a magyar diplomácia számára nem volt váratlan, kiváltotta mind a diplomaták dühét, mind a közvélemény felháborodását. Ennek ellenére nem fordult elő tömeges atrocitás a Magyarországon élő, csekély számú olasz állampolgár ellen.

---

46 Jó példa erre két, Tápiósülyön tartózkodó olasz hölgy kérelme. Kérelmüket a Magyar kir. Belügyminisztérium jóváhagyta és átszállították őket Katzenauba fogva tartott férjeikhez. MNL PML IV. 429-a. 711-1916.

47 MNL PML IV. 429-a. 4206-1916

48 Rapports de MM. G. Ador, Dr. F.Ferrière et Dr. de Schulthess-Schindler sur leurs visites á quelques camps de prisonniers en Autriche-Hongrie. Quatrième Sèrie. Novembre 1915. https://grandeguerre.icrc.org/en/Camps/Tapio-Suly-km-east-of-Budapest-/301/fr/ [utolsó letöltés ideje: 2016.11.19.]

49 MNL PML IV. 422-b. 6253-1914.

Az olasz származású internáltakat illetően két csoportot lehet felállítani. Az elsőt a Magyarországon évek, olykor évtizedek óta tartózkodó, itt már nem egy esetben családot alapító olasz állampolgárok alkották. Nagy részüket a bányaiparban foglalkoztatták, jelentős számban kerültek ki közülük robbantómesterek és egyéb bányaipari szakemberek. Számuk szembeszökő volt még az építőiparban is. A másik csoportot a fiumei olasz nemzetiségű, de magyar állampolgárok képviselték, akik közül a „gyanúsakat" tömegével internálták az ország belsejébe.

A magyar hatóságok alapvetően humánusan viszonyultak az olasz internált személyekhez, bár a vizsgált dokumentumok alapján elmondható, hogy volt valamiféle differenciálás aszerint, hogy az illető „belföldi" volt-e vagy olasz állampolgár. Előbbiek esetében, legalábbis az eddig feltárt dokumentumok tanúsága szerint, a hatóságok fenntartották azt a meggyőződésüket, hogy az illető „belső ellenség". Így előfordult olyan eset is, hogy olasz nemzetiségű magyar állampolgárokat vegzált a hatóság, akiket a háború kitörésekor a brit hatóságok zártak internálótáborba, és onnan csak egy-két év fogság, valamint sok viszontagság után érkeztek vissza a Monarchiába.[50]

A zárt táborokban a foglyokat gyakran nemzetiségek szerint különítették el. A váci internálótáborban egy körletben voltak elhelyezve a francia és a brit nemzetiségű állampolgárok, elkülönítve attól a körlettől, ahol az oroszokat és a szerbeket szállásolták el.[51] Tápiósülyön ugyanez volt a helyzet, ahol a tábor kapacitását és infrastruktúráját az olasz hadba lépés után kezdték igazán fejleszteni. Az olasz hadüzenet után gyorsan megtelt a tábor olasz állampolgárokkal, 1916 januárjában a tábor létszáma 953 fő volt, ennek döntő többsége olasz.[52] Számukra külön területet alakítottak ki a táboron belül, amelyet a hivatalos iratokban „olasz tábor"-ként emlegettek. Miután 1916 nyarán Románia hadat üzent Ausztria–Magyarországnak, tömegesen internáltak a románokat Tápiósülybe. 1917 februárjában már 3000 embert tartottak fogva, közülük 500 olasz nő és gyerek volt. Rajtuk kívül 1900 román és 600 olasz férfi volt még a tábor lakója.[53] A románok számára is külön körletet hoztak létre, ahol a felállított barakkokban éltek.

Az internáltak száma ebben a táborban év közben hol nőtt, hol csökkent. 1917 decemberében már 4852 főről szólnak a források, azonban ténylegesen a tábor te-

50 MNL OL K 148 13284-1916.

51 NA FO 383/ 118. 63586/1916. A tábor falai között a jelentés időpontjában, 1916 telén, négy brit és négy francia állampolgár élt.

52 MNL PML IV. 429-a. 1515-1916.

53 MNL PML IV. 429-a. 127-1917.

rületén 587 fő tartózkodott (322 férfi, 131 gyerek, 134 nő). Kilencven fő a faluban lakott, 1951 internált külső helyszínen munkára volt kiadva.[54]

A belső ellenség

A háború során az úgynevezett belső ellenség vagy, ahogy a magyar dokumentumokban szerepel, „katonai és közbiztonsági szempontból aggályos egyének" más jellegű elbánásban részesültek, mint a külföldi hadviselő országok állampolgárai. Ezek a személyek magyar állampolgárok voltak, döntő többségük szerb és román nemzetiségiek közül került ki. Kisebb számban találhatók voltak közöttük rutének és galíciai lengyelek. Mindezeken a nemzetiségeken felül igen sok zsidó került a magyar táborokba, főként Romániából és Galíciából. Gyakran durván bántak velük, hiszen esetükben nem kellett tartani semmilyen következménytől. Az internálótáborokba zárt civilek másik csoportját a megszállt szerb, román, ritkábban olasz területekről származó civilek alkották.

Erdélyben a román nemzetiségűekkel szemben a magyar hatóságok Románia hadüzenete előtt viszonylag enyhe bánásmódot alkalmaztak. 1915-ben már megfigyelték az erdélyi román mozgalmakat, de keményebb fellépés nem történt velük szemben. A hatóságok szerint gyanús tevékenységet folytató személyeket eleinte rendőrhatósági felügyelet alá helyezték, de — főleg az egyházi személyeket érintő — internálást ekkor még nem tartották időszerűnek, mert úgy gondolták, csak felesleges nyugtalanságot keltene az erdélyi románok körében. Ugyanakkor a hatóságok felkészültek arra, hogy ha Romániával a viszony feszültebbé válna, a rendőrhatósági felügyelet alatt állókat internálják.[55] Ez rövidesen be is következett, mert Románia 1916. augusztus 27-én hadat üzent Ausztria–Magyarországnak. Vélhetően ez is oka volt annak, hogy a Pest megyei internálótáborokban a román nemzetiségű magyar állampolgárok 1916-ot követően számbeli túlsúlyban voltak. A magyar hatóságok már Románia hadba lépése előtt is gyanúsnak tartották az ország e nemzetiséghez tartozó állampolgárait, a hadüzenet után pedig teljes kapacitásával „vette kezelésbe" a román nemzetiségűeket a magyar katonai és polgári adminisztráció. Kezdetben a magyar–román határterületeken élőket internálták, mivel tartottak attól, hogy valamilyen módon segíthetik katonai vo-

54 MNL PML IV. 429-a. 5760-1917

55 MNL OL K 578. (=Igazságügyminisztérium. Elnöki bizalmas iratok) 36. csomó. 267-1915. Irat száma: 44904/1915.

natkozású információkkal a román hadsereget, vagy fellázadnak a magyar fennhatóság ellen. A hatóságok számára szinte minden román, aki az erdélyi határszéli területeken élt, gyanúsnak számított. Velük szemben elég volt a legkisebb kétség vagy gyanú az internáláshoz. Jól mutatja ezt egy háború utáni visszaemlékezés, amely a következőképpen számol be egy román pásztor elfogásáról:

> *„A történet a következő: a férfi egy apró erdélyi faluban volt pásztor. Tavasszal a pásztor a falu összes birkáját felhajtotta a hegyi legelőre, ahol épített magának egy apró kunyhót. Ott élt feleségével és két apró gyerekével, amíg be nem köszöntött az ősz. Egy nap a felesége megbetegedett, majd meghalt, ő pedig magára maradt a hegyi kunyhóban a két apró gyermekkel. Amikor a nyájat a kunyhótól elhajtotta, a gyerekeket bezárta, nehogy elkóboroljanak, vagy más baj érje őket.*
>
> *Egyszer aztán messze járt a nyájjal a hegyekben, szembetalálkozott néhány csendőrrel, akik megparancsolták, hogy tartson velük. A pásztor nem tudott magyarul, a csendőrök nem tudtak románul, kizárólag mutogatással érintkeztek. A pásztor mindhiába magyarázta, hogy két kisgyereke a kunyhóban van bezárva, és vissza kell mennie értük. A csendőrök egyszerűen belerúgtak és előre lökdösték. Kényszeríttették, hogy a nyájat leterelje a faluba, de arra se adtak neki lehetőséget, hogy megkérjen valakit, nézzen a gyerekek után. Messzire hurcolták, mesélte, egy olyan városba, ahol minden ház úgy nézett ki, mint egy templom, és még csak meg sem tudhatta, mi lett a gyerekeivel. Írni-olvasni nem tudott, ha vadember nem is, de egyszerű lélek volt.”*[56]

A hadiállapot beállta után a román nemzetiségűek internálási esetei két csoportra oszthatók. Az első esetben főként a hegyi pásztorokat, illetve földműveseket tartották potenciális kémnek, hiszen ezek az elemek (főleg a pásztorok) jó helyismeretüknek köszönhetően könnyen kijátszhatták a határőrizeti szerveket. Ez nem is volt nehéz, mert az erdélyi hegyes vidékek rejtekútjait kiválóan ismerő hegyipásztorok és más hegylakók, annak ellenére, hogy a hatóságok igyekeztek minél jobban ellenőrzésük alatt tartani a határszéli területeket, könnyedén átjártak

56 *Edith Bone*: Hét év magánzárka. Budapest. Noran, 2007. 12–13. p. Edith Bone, valódi nevén Hajós Edit, orvosként dolgozott egy kórházban a háború egy része alatt. Itt találkozott a lelkileg súlyosan traumatizált román férfival, akitől a történetet hallotta. Megpróbált neki segíteni, azonban nem járt sikerrel. A férfit történetének elmondása után két nappal ismeretlen helyre szállították.

Magyarország és Románia között.[57] Konkrét eseteket tekintve indok volt az internálásra katonai dolgok után érdeklődés (pl. alakulat pótkeretének vagy magának az alakulatnak tartózkodási helyéről való érdeklődés), a határhoz való túl közeli legeltetés, de kollektív büntetésként is alkalmazták azon román nemzetiségű katonaszökevények vagy katonaköteles korban lévő férfiak családjával szemben, akik átszöktek Romániába.[58]

A másik csoportba, amely felkeltette a hatóságok gyanúját, az egyházi személyeket sorolhatjuk. Mind a szerb[59], mind a román nemzetiségek papjai, elsősorban az alsópapság, igen gyanúsnak számítottak a hatóságok szemében csaknem a háború egész időtartama alatt. A nemzetiségi papokat elsősorban államellenes és nacionalista izgatással vádolták, ennek megfelelően könnyen internálás lett a sorsuk.[60]

Az internáláshoz a nemzetiségek esetében nem csak a kémkedés vagy az izgatás, illetve ezek gyanúja adhatott okot. A nehéz munkakörülmények vagy a fizetések késése, elmaradása miatti munkabeszüntetéseket, amennyiben azokban részt vettek, a hatóságok tömeges internálással torolták meg rajtuk.[61]

Jellegzetes volt a hadsereg és a polgári hatóságok, elsősorban az egyes hadtestek területére kinevezett kormánymegbízottak viszonya. Betegh Miklós kormánymegbízott[62] — aki a XII. (nagyszebeni) császári és királyi katonai hadtestparancsnokság területén a polgári hatalmat testesítette meg — visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy a hadvezetőség a román hadsereg Erdélybe való betörését követően a román értelmiség jelentős részét internálni akarta, abbéli félelmében,

57 MNL OL K-148. 540. csomó. 15. f.

58 MNL OL K 148. 540. csomó. 12. f.

59 A Pest megyei táborok közül főleg Vácon és Cegléden tartottak fogva szerbeket. Annak ellenére, hogy 1914-ben sok forrás szól szerb civil internáltak táborokba szállításáról, elég kevés az érdemi információ róluk.

60 MNL PML IV. 401-a. 278-1914,; MNL OL K. 148. 5340-1916. 14. f. és MNL OL K. 148. Belügyminisztériumi iratok. Elnöki iratok. 40864-1916. 1-3.f

61 VVL. V. 98. 2292-1916.

62 Betegh Miklós (1868–1945). Jogász végzettséggel rendelkezett, tanulmányait Kolozsvárott és Budapesten végezte. 1910-től Torda-Aranyos vármegye főispánja volt. A háború alatt 1914-től 1916 májusáig Erdélyben töltött be kormánybiztosi pozíciót. 1916 júniusától ismételten kormánybiztosnak nevezték ki, de most már — Erdély mellett — a Bánátra is kiterjedő jogkörrel. Ezt a posztot 1917 nyaráig töltötte be. Erdély Romániához való csatolása után birtokára vonult vissza és csak társadalmi szervek vezetését vállalta, pl. elnöke volt a Romániai Katolikus Népszövetségnek. Révai Nagylexikon. Kiegészítés, A-Z. Budapest, 1935. 151. p., valamint Erdélyi Lexikon (1928). 2. kiadás. Marosvásárhely, 2002. 36. p.

hogy az egy esetleges Monarchia-ellenes felkelés élére állhat.[63] Betegh utalt arra, hogy szemben az osztrák rendkívüli törvénnyel, amely a hadsereget hatalmazta fel az egyes egyének internálásának eldöntésére, a magyar jogszabály másképpen rendelkezett. E szerint kevés volt a letartóztatáshoz és az internálás elrendeléséhez, hogy valakinek a Monarchia iránti lojalitását a katonai hatóságok megkérdőjelezték, el kellett követni a konkrét bűncselekményt.[64] Ebből kifolyólag „*valakinek barátságtalan érzülete, ha ő azoknak kifejezést is adott ugyan, de érzelmének megvalósítására tetteket el nem követett, a katonaság elbírálásán kívül állott. Az a politikai hatóságok hatásköréhez tartozott.* ”[65] Bár a kormánybiztosok számára a jogszabály egyértelműen biztosította a jogot, a hadsereg illetékesei gyakran önkényesen, a polgári hatóság megkerülésével is végrehajtottak internálást.[66] A jogszabályból fakadó ellentmondások — ti. a polgári hatóságok jogköre volt az internálás elrendelése, de a katonai parancsnokságok is *javasolhatták* azt — kivívták a katonák féltékenységét. Ezáltal igen bonyolult helyzet alakult ki Erdélyben: a magyar polgári hatóságok lavírozni próbáltak a hadsereg által kért internálások végrehajtása és a románoknak a magyar állam iránti, legalább minimális lojalitásának megőrzése között.[67] Hogy ez mennyire sikerült, meglehetősen kérdéses, hiszen a levéltári iratok tanúsága szerint tucatszámra internáltak románokat Erdélyből a Pest megyei táborokba. A román nemzetiségűekkel szemben elrendelt internálási eljárás ugyanakkor nem feltétlenül jelentett minden esetben valamiféle államellenes megnyilvánulást, hiszen Erdélyben a hatóságok szinte paranoid módon rettegtek egy felkeléstől a román hadüzenetet követően, s ezért hajlamosak voltak a legcsekélyebb okok miatt — olykor talán mérlegelés nélkül — táborokba küldeni bárkit, aki románul beszélt.

Az internáltakkal és a rendőri felügyelet alatt állókkal szembeni erőszakról a közigazgatási és rendőrségi iratokban — érthető módon — nincs sok adat. A visszaélések, erőszakos megnyilvánulások elsősorban a zárt internálótáborok sajátosságai voltak. A városokban élő, rendőri felügyelet alá helyezett külföldi állampolgárokat — az eddigi kutatások eredményeit figyelembe véve — nem

63 *Betegh*, 1924. 75. p.

64 *Betegh*, 1924. 77. p.

65 B*etegh*, 1924.77. p.

66 A szóban forgó rendelet az 10962/1915. számú belügyminisztériumi rendelet „*A rendőri felügyelet alá helyezésnek és az őrizet alá vételnek szabályozásáról*”. A rendelet 4. paragrafusa szerint a katonai parancsnokság *kezdeményezheti* az internálást a polgári hatóságnál.

67 *Betegh*, 1924. 78. o.

érték atrocitások, azonban a rendőri szervek bármikor ellenőrizhették őket. Ez felfogható ugyan rendőri zaklatásként, ám a „csak" rendőri felügyelet alatt állók sokkal jobb élethelyzetben voltak, mint a zárt, katonák által őrzött táborokban sínylődő társaik. Az eddig feltárt dokumentumok elsősorban a szerb és az orosz állampolgárok fokozottabb rendőri ellenőrzéséről tudósítanak. A nyugati államok polgárait jóval kevesebb alkalommal vegzálták, csaknem szabadon éltek.

Az egyetlen bizonyítható erőszakos eset, ami a Pest megyei dokumentáció alapján napvilágra került, a váci civil internálótáborban történt 1917-ben, amikor az őrség tagjai huzamosabb ideig terrorizálták az őrizetükre bízott civil internáltakat.[68] Egyeseket megvertek és fogdába, vagy a tábor pincéjébe zárták több napra. Előfordult, hogy önkényesen csökkentették az élelmiszer-fejadagokat, de visszaéléseket követtek el a fogva tartottak levelezésével is. Az internáltak végül panaszt tettek, a hatóságok pedig kivizsgálták az ügyet. A városi rendőrkapitánynak és az Egyesült Államok budapesti konzulátusának elküldött (helyesebben mondva a laktanyából valamilyen módon kicsempészett) panaszos levelet 43 internált írta alá. A bántalmazottak csaknem kivétel nélkül szerbek voltak, az azonban nem derül ki, hogy „belső ellenség", tehát nemzetiségiek, vagy szerb állampolgárok. Ebben az időben pontosan nem meghatározható számú francia és angol állampolgár is volt az internálótáborrá átalakított laktanyában,[69] azonban egyetlen angol vagy francia név sem szerepel az őrök által terrorizáltak között. Közülük mindössze ketten — a nevük alapján talán egy francia és egy angol állampolgár — tanúskodtak az ügyben. Ha nem is teljes bizonyossággal, de elmondható, hogy az esetlegesen előforduló terror áldozatai általában a szerb és a román nemzetiségű, feltehetően magyar állampolgárok voltak. A nyugati hadviselő országokhoz tartozó állampolgárokat ért, a hatóságok által a fogságban vagy a rendőri felügyelet alatt elkövetett erőszaknak nincs nyoma az eddig feltárt forrásokban.

68 VVL V. 98. 1435-1917. A táborban feltehetően más erőszakos fellépés is történt az internáltakkal, főleg szerb állampolgárokkal és szerb nemzetiségűekkel szemben. VVL V. 98. 1747-1917.

69 1916-ban négy francia és négy brit állampolgár volt a táborban. Lásd a 46. számú lábjegyzetet. Annyi bizonyos, hogy 1916 áprilisában hét angol, két francia, egy belga és öt szerb állampolgárt telepítettek át Aszódról Vácra. Az áttelepítés oka az volt, hogy az aszódi repülőgépgyár csarnokainak építéséhez szükséges munkaerő számára helyet kellett biztosítani. A források nem szólnak arról, hogy zárt táborba kerültek volna, ami egyébként nem valószínű, mert magatartásukkal nem volt probléma. VVL. V. 98. 2273-1916.

Epilógus

Az első világháború alatt Európa bármely országában internálótáborba került külföldi állampolgárok fogva tartását, a velük való bánásmódot — akárcsak a hadifoglyok esetében — az úgynevezett negatív kölcsönösség elve jellemezte: tekintettel kellett lenniük saját, más ellenséges hadviselő feleknél internált állampolgáraikra, így kénytelenek voltak többé-kevésbé megfelelő ellátást és bánásmódot biztosítani az általuk elfogott és táborokba zárt civileknek. Ezzel összefüggésben a fogva tartó ország részéről represszív szándék is meghúzódott vagy meghúzódhatott az internálási eljárás mögött, annak kiteljesítése azonban nem volt ajánlatos, tekintve a már említett negatív kölcsönösség-elvét.

A nyugati hadviselő országokhoz tartozó állampolgárokat a magyar hatóságok biztonsági szempontból nem tekintették olyan potenciális veszélynek, mint egy orosz, szerb vagy román állampolgárt. A francia és brit állampolgárokkal való bánásmód az eddig vizsgált dokumentumok tükrében pozitív irányban diszkriminánltnak mondható az olaszokkal, szerbekkel vagy románokkal szemben tanúsított bánásmóddal összevetve. A magyar hatóságok gyakorlatilag alig tartottak fogva zárt civil internálótáborban brit és francia állampolgárt, elsősorban a fogva tartás enyhébb változatát, a rendőri felügyeletet alkalmazták velük szemben.[70] Esetükben elmondható, hogy alig estek valamilyen korlátozás alá, mozgásukban a magyar hatóságok szinte alig akadályozták őket.

A román vagy szerb állampolgárságú civil fogva tartottakkal való bánásmód abban az értelemben volt differenciált, hogy a magasabban kvalifikált és tehetősebb, főleg a felső középosztályhoz tartozóknak viszonylag szabad életet biztosítottak az adott körülmények között: gyógyfürdőbe járhattak egészségük helyreállítása végett, vagy igénybe vehettek magasabb minőségű orvosi szolgáltatást. Ezek a kedvezmények természetesen addig voltak elérhetőek, amíg az illető nem kísérelt meg szökést. Ez azonban nem volt jellemző erre a csoportra. Az alsóbb társadalmi osztályokhoz tartozó elemekkel kapcsolatban a források azt a benyomást keltik, hogy képviselőiket a hatóságok szinte mérlegelés nélkül zárt civil táborokba utasították.

---

70 Általában olyan brit állampolgárok voltak zárt (internáló) táborban, akik valamely brit gyarmatról származtak. A váci táborban például egy fekete-afrikai bokszolót is őriztek, aki brit állampolgárnak mondta magát. Szintén itt tartottak fogva egy ciprusi kereskedőt is. Ciprus ekkor a brit gyarmatbirodalom része volt, még akkor is, ha Nagy-Britannia csak bérelte a szigetet a Török Birodalomtól.

A „belső ellenségként" definiálható, potenciális biztonsági rizikót jelentő, elsősorban a román és a szerb nemzetiségekhez tartozó magyar állampolgárokkal való bánásmód jóval keményebb volt. Ezt a fogva tartotti kört csaknem minden esetben zárt civil internálótáborokba zárták. A velük szemben alkalmazott erőszak előfordulására jóval nagyobb esély volt, hiszen ezeket az embereket — szemben valamelyik hadviselő ország állampolgárjaival — nem védték sem a Nemzetközi Vöröskereszt tisztségviselői, sem a semleges országok diplomatái. Helyzetük tehát sérülékennyé tette őket abban az értelemben, hogy — noha a nemzetközi jog a külföldi állampolgárságú civil internáltak helyzetéből fakadó problémákat sem tudta megfelelően orvosolni — szinte teljes mértékben a jog védősáncain kívül voltak. Az alkalmazott erőszak kérdésének pontosabb megválaszolásához szükséges lenne külföldi levéltárakban további kutatásokat végezni, mert a magyar közigazgatásban, akár a legfeleső szinten keletkezett iratanyag is elég hiányos. A legfelsőbb szinten keletkezett iratanyagban a fogvatartottakkal szembeni erőszaknak nincs nyoma. Az alsóbb szinten elsősorban a fogva tartottak részéről jövő agressziót jegyezték fel.

A magyar internálási rendszer humánus vagy inhumánus voltának pontos megállapítása körül meglehetősen sok a bizonytalansági tényező. Ez a bizonytalanság részben a már említett magyarországi forráshiányból fakad, amelyet további magyar és külföldi levéltári kutatásokkal lehet a jövőben feloldani.[71] Éppen a forráshiány miatt, illetve a rendelkezésre álló magyar források nem feltétlenül objektív tartalma miatt igen óvatosan lehet csak beszélni erről a kérdésről. A rendelkezésre álló dokumentumok alapján annyi kijelenthető, hogy a magyar hatóságok Pest megyében igyekeztek elviselhető körülményeket teremteni az egyes internálótáborokban. Bár a fogva tartási körülmények természetesen hagytak kívánnivalót maguk után, embertelennek túlzás lenne nevezni a magyar internálási rendszert vagy gyakorlatot. Az egyes táborokban bekövetkező egészségügyi katasztrófákkal kapcsolatban ugyanakkor meg kell említeni, hogy bizonyos internált csoportok alacsony higiéniai színvonala mellett a táborok nem minden esetben megfelelő tisztálkodási lehetőségei és a hatóságok késlekedése is okozója volt a problémáknak.[72]

---

71 A kutatásokat érdemes lenne kiterjeszteni az osztrák levéltári források Magyarországot érintő korabeli iratanyagára. Ezen túlmenően minden olyan ország, de elsősorban a legnagyobb számú fogva tartottat adó országok, így Szerbia és Románia levéltáraiban kellene kutatásokat végezni. Ugyanígy válaszokat adna a kérdésre a vonatkozó francia levéltári iratanyag átvizsgálása is.

72 A tápiósülyi táborban 1917 márciusa és májusa között dühöngő kiütéses tífuszjárványnak óvatos becslések szerint is több mint kétezer fogva tartott esett áldozatul. A halottak döntő többsége

A Magyarországon végrehajtott internálás gyakorlatának és magának a rendszernek a feltárása nélkül nem teljes a Nagy Háború akár a Monarchia egészére, akár Magyarországra vonatkozó fejezete.

a románok közül került ki. A románok mellett a táborban élő olaszok közül követelt áldozatokat a járvány, szám szerint 61 olasz állampolgár vesztette életét. MNL PML XXXIII. 1. Anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye. Halotti anyakönyvi másodpéldány, Tápiósüly.
A kórokozó nagy valószínűséggel a Romániából vagy Erdélyből internált, igen alacsony higiéniai színvonalon állók csoportjaival került a táborba. A járvány kirobbanásához hozzájárult a zsúfoltság, az elégtelen vízellátás valamint az, hogy a magyar hatóságok megkésve tettek lépéseket a járvány megfékezésére.